

*К. А. Прокоф'єва**, к. філол. н., доц., *М. Г. Складановська*, доц.

**НМетАУ, Дніпропетровськ*

Ключові слова: навчальна діяльність, пізнавальна мотивація, самостійність

Постановка проблеми. Самостійна робота студентів (СРС) посідає провідне місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності СРС значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості студента. Самостійна робота завершує завдання усіх інших видів навчальної діяльності. Адже знання, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини. Тому СРС має навчальне, особисте та суспільне значення. Особливої важливості вона набуває у підготовці студентів технічних вищів, адже їхня майбутня професія пов'язана з великою відповідальністю перед людьми за власні вчинки, в першу чергу за правильність та своєчасність технічних розрахунків, їх оформлення та інших документів, пов'язаних прикладною складовою.

Мета статті – аналіз психолого-педагогічних чинників ефективності самоосвітньої діяльності особистості.

Виклад матеріалу. СРС – це діяльність, що організується тим, хто навчається, в силу його пізнавальних мотивів у найбільш зручний, раціональний, з його точки зору, час, та контролюється ним самим на основі опосередкованого системного управління з боку викладача.

Особливими ознаками самостійної навчальної діяльності є такі:

- зміни самого суб'єкта;
- залежність від рівня розвитку студента та опора на досягнутий рівень розвитку;
- засвоєння загальних способів дій та наукових понять;
- передумання загальних засобів дій виконанню завдань;
- залежність змін психічних властивостей та поведінки тих, хто навчається, від результатів їх власних дій.

Реалізація цілей СРС залежить від процесу її організації, яка б забезпечувала необхідні та достатні умови для формування у студентів навичок самоосвіти та вміння вчитися самостійно.

Самостійна робота студента – перша сходинка самоосвітньої діяльності особистості. Ступінь самостійності тих, хто навчається, і методика організації навчальної роботи – це основні відмінності вищої школи від середньої. Завдання цієї форми організації навчальних занять:

- поглиблення і розширення знань;
- формування системи вмінь і навичок пізнавальної діяльності, дослідницької діяльності;
- розвиток професійного мислення, відповідальності за прийняття рішень;
- формування внутрішньої мотивації учіння;
- формування установки на нову парадигму освіти – «навчання протягом усього життя» – і самовдосконалення;
- набуття навичок вирішення реальних проблем у професійній діяльності.

Педагогіка співробітництва, включаючи студента до системи діяльності як суб'єкта, припускає його здатність свідомо та цілеспрямовано діяти, набувати адекватних щодо виконаних дій результатів. Викладач забезпечує активне прагнення студентів до виконання самостійної роботи. У такий спосіб здійснюється логічний перехід від здібностей, вмінь, знань та навичок, що формуються під час вивчення однієї навчальної дисципліни до загальних, потрібних бакалавру, спеціалісту, магістру.

Важливим каналом керування СРС є дидактичні матеріали. До них входять підручники, посібники, збірники завдань, методичні інструкції, перспективні програми та плани процесу навчання. Принципи їх складання: доступність, послідовність, науковість. Укладаються дидактичні матеріали з урахуванням специфіки студентів різних фахів – рівня підготовленості, віку, особливості сприйняття матеріалу тощо. Першочергова увага приділяється співвідношенню бюджету часу до обсягу знань, що має бути засвоєний студентами.

Дидактичні матеріали забезпечують цілеспрямований характер СРС, яка проходить за опосередкованої участі викладача. Він керує СРС через програму, закладену в дидактичних

матеріалах. Дидактичні матеріали СРС одночасно виконують інформаційну, організаційну та контрольну функції. Вони містять основну інформацію з теми, яка вивчається, питання до самоконтролю, що концентрують увагу на певних частинах матеріалу, та консультаційно-коментар, що допомагає самостійно розвивати далі запропоновані думки. Це створює умови для самоорганізації пізнавальної діяльності студента.

У цьому виді навчальної діяльності саме мотиви визначають її особистісний зміст, стають основними важелями підвищення її ефективності, навіть коли пізнавальний мотив не є домінуючим для студента в конкретній ситуації. *Саме тому формування пізнавальної мотивації стає першочерговим завданням педагога.*

Треба зазначити, що формування пізнавальної мотивації, інтересу, професійної мотивації є запорукою довготривалого джерела мотивації самостійної діяльності студента, на відміну від зовнішньої негативної мотивації, яка є рушійною силою нетривалий час. Але на початку діяльності зовнішні спонукання доповнюють формування внутрішніх. Саме тому систематичний контроль результатів самостійної роботи студента є обов'язковою умовою її організації.

Для мотивації учіння, на наш погляд, необхідні такі кроки. Перш за все – це постановка мети вивчення даної дисципліни, її завдань: для чого ми вивчатимемо дисципліну, в чому виражається результат її вивчення, як застосовуватимуться ці результати в професійній діяльності фахівця, в його особистісному розвитку, в спілкуванні з іншими людьми. Далі викладач повинен визначити критерії оцінювання набутих знань, вмінь та навичок, акцентуючи увагу на тому, що питання, які потребують для відповіді знання означень, формул, змісту термінів, мають нижчий ваговий коефіцієнт оцінювання, ніж ті питання, які вимагають логічного мислення і самостійних висновків. Найвищі оцінки матимуть творчі завдання – тобто ті, які не виконуються за взірцем, за готовим алгоритмом, а вимагають вибору способу виконання, заснованого на знаннях усіх можливих методів, або створення власного алгоритму розв'язання задачі, власних роздумів, аналізу, порівняння й висновків. Але одразу слід підкреслити (і з цим згодна більшість дослідників): творче завдання можна давати тільки за власним бажанням студента, стимулюючи творчі спроби, підтримуючи їх, але не вимагаючи обов'язкових результатів творчого самостійного пошуку як умови складання модуля, заліку, екзамену [2].

Виділимо головні психолого-педагогічні аспекти, які має брати до уваги викладач:

- Високомотивовані індивіди більше працюють і, як правило, досягають кращих результатів.
- Менш здібний, але більш мотивований студент досягає найчастіше більшого успіху, ніж його більш здібний колега.
- Надмірна складність діяльності викликає до зниження мотивації, якщо у індивіда ще не сформовані інтелектуальні дії, необхідні для розуміння і виконання завдання.
- Несприятлива життєва ситуація, в якій зараз перебуває студент, може спричинити зниження як мотивації, так і ефективності пізнавальної діяльності.
- Очікування неприємностей, покарань, незручностей (погрози батьків, викладачів, можливе відрахування з університету) – це негативна мотивація уникнення, яка може стимулювати до діяльності лише на короткочасний термін, доки існує реальна загроза.
- Позитивна оцінка своїх здібностей і своєї компетентності, віра у свої можливості успішно виконати завдання – важливий мотиваційний чинник.
- Педагог має використовувати мотиваційне переключення, тобто формування позитивного ставлення, інтересу до змісту дисципліни шляхом спроб пов'язати його з особистісно значущими для студента об'єктами чи діяльністю.
- Мотиваційне зумовлення – це надання емоційного значення певному предмету або змісту, поширення емоційного переживання на новий зміст. Саме тому емоційно піднесена атмосфера на заняттях, яка створюється педагогом із перших зустрічей зі студентами, може викликати позитивний мотив вивчення наступного матеріалу.
- З метою підвищення мотивації діяльності варто вдаватися до форм позитивного підкріплення: схвалення, підвищення статусу, високі рейтинги, оцінки, тестові бали, виявлення уваги до власних думок студента.

Дослідження психологів підтверджують, що пізнавальна мотивація є не стільки виявленням особистісної риси, скільки відображенням заданих умов діяльності, дидактичного впливу. Отже, *викликати зацікавлення, сформувати пізнавальну мотивацію до вивчення,*

стимулювати допитливість студента, його творчу ініціативу – першочергове завдання викладача при плануванні занять та їх проведенні.

Способи формування пізнавальної мотивації студентів – це актуальність і новизна змісту, розкриття важливості вивчення даної теми, дисципліни, її прикладне значення, практичне застосування, використання творів літератури та мистецтва, ефекту парадоксальності, здивування, порівняння й аналогії. Формуванню пізнавальної мотивації сприяють навчальні дискусії, ділові ігри, проблемність, емоційність викладання, використання інформаційних технологій у навчальному процесі.

Наступним завданням викладацького складу є **створення когнітивного й інструментального базису самостійної роботи і подальшої самоосвітньої діяльності студента**. Це означає формування способів і засобів отримання нових знань і вмінь, набуття компетенцій.

Аналіз літератури і власні дослідження дозволяють зробити такі висновки. Самостійна робота студента буде ефективною за умови виконання необхідних вимог:

- обґрунтований розподіл обсягу аудиторної і самостійної роботи;
- наявність методики організації і управління самостійною роботою студентів;
- забезпечення студента необхідними навчально-методичними матеріалами;
- контроль за ходом самостійної роботи, засоби заохочення студента до якісного виконання роботи;
- забезпечення мотивації студентів до самостійної роботи;
- посилення консультативно-методичної ролі викладача;
- готовність студента до самостійної роботи.

Основними причинами незадовільного стану пізнавальної активності студента І. Керножицька вважає:

- інертність педагогів у пошуках і застосуванні нових способів організації та управління навчальним процесом;
- небажання змінювати традиційні моделі поведінки учасників навчального процесу;
- ігнорування зв'язку запровадження технології навчання і продуктивності розвитку студентів;
- невміння стимулювати пізнавальну активність студента [1].

Висновки. Отже активізації самостійної роботи студентів сприяють:

- навчання студентів прийомів і способів самостійної роботи;
- забезпечення кожного студента необхідними методичними вказівками, навчальними посібниками тощо;
- створення комплексних навчальних посібників для самостійної роботи, що містять теоретичний матеріал, завдання для самостійної роботи, приклади виконання завдань;
- застосування активних методів навчання (дискусії, евристичні бесіди, аналіз конкретних ситуацій, проблемне викладання, ділові ігри тощо);
- формування внутрішньої мотивації до самостійної роботи за рахунок сполучення даної теми з майбутнім фахом слухача, його професійною діяльністю;
- постановка контрольних питань лекційному потоку після кожної лекції;
- індивідуалізація домашніх завдань;
- розробка варіантів творчих завдань;
- залучення студентів до науково-дослідницької роботи;
- збільшення індивідуальних консультацій викладача, включення самостійної роботи студентів до навчального плану і навантаження викладачів;
- розробка лекційних курсів з орієнтацією на самостійну роботу (лекції-дискусії, лекції зі співдоповідачами-студентами);
- поточний контроль самостійної роботи студента;
- доступність лабораторій, комп'ютерних аудиторій для самостійної роботи студентів;
- розробка різних форм аудиторної самостійної роботи (при достатній кількості навчальної літератури);
- залучення студентів до підготовки семінарів, ділових ігор, круглих столів.

Все це вимагає додаткової творчої самостійної роботи як викладача, так і студента, колегіальних відносин викладача і студента в педагогічному процесі.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Керножицкая И. Е.** Повышение познавательной активности студента в образовательном процессе // Высшая школа: проблемы и перспективы : Матер. 7-й Междунар. науч.-метод. конф. 1 – 2 нояб. 2005 г. – Минск : РИВШ, 2005.
2. **Складановська М. Г.** Інноваційне навчання: активізація пізнавальної діяльності студентів : навч. посібник. – Д., 2007.

УДК 004.91 + 378.147.111+681.513.7

Самостійна робота студентів у сучасній вищій школі / К. А. Прокоф'єва, М. Г. Складановська // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Д. : ПДАБА, 2013. – № 6. – С. 51 – 54. – Бібліогр.: (2 назв.).

Наведено аналіз психолого-педагогічних чинників ефективності самоосвітньої діяльності особистості. Адже знання, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини.

Ключові слова: навчальна діяльність, пізнавальна мотивація, самостійність.

Самостоятельная работа студентов в современной высшей школе / К. А. Прокофьева, М. Г. Складановская // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Д. : ПГАСА 2013. – № 6. – С. 51 – 54. – Библиогр.: (2 назв.).

Представлен анализ психолого-педагогических факторов эффективности самообразовательной деятельности личности. Поскольку знания, которые не стали объектом собственной деятельности, не могут считаться действительным достоянием человека.

Ключевые слова: учебная деятельность, познавательная мотивация, самостоятельность.

Self-study in contemporary higher education / K. A. Prokofiev, M. G. Skladanovskaya // Visnyk of Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture. – D. : PSACEA, 2013. – № 6. – P. 51 – 54. – Bibliogr.: (2 names).

The article presents the analysis of psychological and pedagogical factors of the effectiveness of self-educational activity of the person. After all, the knowledge that does not become the subject of his own activity, may not be considered valid possession of man.

Key words: learning activity, cognitive motivation, independence.